

Yıl: 3, Sayı: 6, Mart 2016, s. 529-537

Çağrı D. ÇOLAK¹

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERE “YENİ” NİTELİĞİ KAZANDIRAN ÖZELLİKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Özet

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, gerek modernizmin sorgulanması gerekse “post” sıfatıyla türetilen birçok eleştirel teorinin ortaya çıkması bakımından siyasal ve toplumsal alanda birçok dönüşüme tanıklık etmiştir. Modernizmin merkezîyetçi, tek-tipçi, farklılıklara tahammülü olmayan, katı kuralları birçok bakımdan esnetilmiştir. Siyasal alanda ideolojilerin toplumsal alanda sınıf olgusunun örgütlenme üzerindeki tahakkümü zayıflatılmıştır. Bu dönüşümlerin toplumsal hareketlere sirayet etmesi üzerine sosyal bilimlerde “yeni toplumsal hareketler” adıyla kavramsallaştırılan bir olgu ortaya çıkmıştır. Bu çalışma toplumsal hareket kavramını açıkladıktan sonra atmışlı yıllardan sonraki toplumsal hareketlerin neden “yeni” olarak nitelendirildiğine dair bir değerlendirme yapabilmeyi amaçlamaktadır. İlk olarak “toplumsal hareket” kavramının ne anlama geldiğine; ikinci olarak yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının tarihsel çerçevesine; üçüncü olarak bu hareketlerde “yeni” olanın ne olduğuna; ve son olarak bu çerçevede değerlendirilebilecek örnek hareketlere değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Toplumsal hareketler, yeni toplumsal hareketler, modernizm, postmodernizm, değerlendirme.

AN EVALUATION ON THE FEATURES WHICH BRINGS THE “NEW” ON NEW SOCIAL MOVEMENTS

Abstract

The second half of the Twentieth Century has witnessed an enormous wave of change in political and social spheres particularly in terms of questioning of modernism and emergence of various critical theories which generally included the term “post” as an adjective. The centrist, monotypic, and intolerant nature of the

¹Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim dalı., cagricolak61@hotmail.com

rules of modernism have been stretched in various ways. The domination of ideologies over the political sphere and of the class phenomenon over the social sphere has weakened. The “New Social Movements”, as a social science phenomenon, emerged as a reflection of the influence of these changes on the social movements. This study attempts to evaluate the reasons of labelling the post-1960s’ social movements as “new”, following the explanation of the concept of social movements. Firstly, what the concept of “social movement”’s meaning; secondly, the historical context of the emergence of new social movements; thirdly what is the “new” in these movements; and finally some actions that can be considered within this context have been mentioned.

Keywords: Social movements, new social movements, modernism, postmodernism, evaluation.

GİRİŞ

Değişmeyen tek şeyin değişim olduğu bir dünyada yaşamaktayız. Tarih boyunca yaşanan birçok değişim aynı zamanda dönüşümlere vesile olmuştur. Modern öncesi dönem; ekonomik alanda tarım sektörünün, toplumsal alanda aristokrat ve ruhban sınıfının baskın olduğu cemaat yapılarının, siyasi alanda din temelli feodal toplulukların, bilgi alanında ise teolojik ve metafizik öğelerin hâkim olduğu bir dönemdir. “Modern” kelimesi, radikal bir değişmeden sonra ortaya çıkan adlandırmak için kullanılmıştır. Yeni dönemde; ekonomide sanayi ve onunla eşgüdümlü olarak hizmet sektörü, toplumsal alanda burjuva sınıfının güçlendiği cemiyet yapıları, siyasi alanda bürokratik ulus-devletler, bilgi alanında ise pozitivist, akla ve rasyonaliteye dayanan ampirik süreçler hâkim hale gelmiştir. Görüldüğü üzere devrim niteliğinde yaşanan değişimler, akabinde siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda dönüşümlere sebebiyet vermiştir. Geleneksel olanla görülen hesaplaşma, yaşamın her alanına sirayet eden yeni bir “modern” düzen tesis edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, bundan önceki tüm gelişmelere, küreselleşme olgusu da eklenmiştir. “Küresel dönem” diye adlandırabileceğimiz bu dönemi, önceki dönemlerden ayıran en belirgin özellik; değişimlerin ortaya çıktığı coğrafyanın dışına yayılmasının eskiye nazaran daha hızlı ve kontrolsüz biçimlerde gerçekleşebilmesidir. Bunu sağlayan gelişmeler; teknolojinin gelişmesi, kitle-iletişim araçlarının yaygınlaşması ve mobilitenin artmasıdır. Tüm bunlara bir de modernizmin getirdiği toplumsal olay ve aktörlerle hesaplaşma eklenince, ortaya tarihin önceki dönemlerinde rastlanılmayan bir toplumsal hareketler olgusu çıkmıştır. “Yeni” olarak ifade edilen bu toplumsal hareketler; var olan sisteme karşıtlığın belli bir ideoloji ve sınıf bilincinden gelmediği, toplumsal katılımın maksimum düzeye çıkarılmak istendiği, kısa vadede iktidarlardan ziyade uzun vadede kültürel alanın değişim ve dönüşümünü arzu eden hareketler olarak nitelendirilmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak “toplumsal hareket” kavramının ne anlama geldiğine; ikinci olarak yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının tarihsel çerçevesine; üçüncü olarak bu hareketlerde “yeni” olanın ne olduğuna; ve son olarak bu çerçevede değerlendirilebilecek örnek hareketlere değinilmiştir.

Toplumsal Hareket Nedir?

Toplumsal hareketleri ilk tanımlamaya ve açıklamaya çalışanlar seçkinler ve sistemin muhafazakâr aydınları olmuştur. Bir başka deyişle, toplumsal hareketlerin genelde hedef tahtasında olan yöneticiler veya seçkinler, aynı zamanda toplumsal hareketleri gündemlerine alıp tasvir etmeye çalışmışlardır (Çetinkaya, 2014: 482). Hâlbuki toplumsal hareketlerin en belirgin özelliği, mevcut sisteme karşı ve o sistemi muhafaza etmeye çalışan seçkinlerle mücadele edilmesidir. Bu sebeptendir ki, seçkinler tarafından yapılan “toplumsal hareket” tanımları, akademik bir kavramı açıklamaktan ziyade, sistematik bir muhalefeti gayrimeşrulaştırma amacı gütmüştür.

Toplumsal hareket, genel olarak, içinde yer aldığı toplumdaki değişmeyi özendirme ya da değişmeye direnme amacına yönelik kolektif çabalar biçiminde tanımlanabilir (Önder, 2008: 596). Bütün toplumsal hareketlerin ortak özelliği, bir toplumsal adaletsizlik duygusundan, yani bir ahlaki duygudan kalkarak üyelerini seferber etmeleridir. Bir kolektif hareketin toplumsal hareket niteliği kazanabilmesi için üç unsur ihtiva etmesi gerekir (Önder, 2008: 596):

- Dayanışma üzerine kurulu olması;
- Bir çatışma içeriyor olması;
- İçerisinde yer aldığı sistemin sınırlarını zorlaması.

Toplumsal hareketin biri aydınlık biri karanlık olmak üzere iki yüzü vardır. Toplumsal bir hareket hem kültürel bir tasarı, hem de toplumsal bir çatışmadır. Bu iki yüz hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin hareketleri için geçerlidir. Her zaman hem kültürel değerlerin gerçekleşmesini, hem de toplumsal bir rakip karşısında zafer kazanılmasını amaçlamaktadır (Touraine, 2014: 305). Aydınlık yüzünü kültürel bir tasarı olması, karanlık yüzünü ise toplumsal bir çatışma olması göstermektedir.

Toplumsal hareketleri tarihsel bir bağlama yerleştirmek bakımından bu hareketlerin “modern toplum”a ait bir olgu olduğunun belirtilmesi gerekir. Modernliğin ilk dönemlerindeki toplumsal hareketler; ekonomik çıkarlar temelinde bir araya gelen ve genelde tek bir toplumsal sınıftan oluşan üyeleriyle siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla merkezi bir biçimde örgütlenenlerin hareketleri olmuştur. Devrim fikriyle özdeşleşmiş ve bir siyasi partinin/hareketin gölgesinde gelişmiş olan işçi hareketi, bu hareketlerin en tipik örneğidir. Bu tarz hareketler, eski bir toplum tipine, yani sanayi toplumuna ait bir olgu olduklarının ortaya konulması bakımından “eski toplumsal hareketler” adıyla kavramsallaştırılmışlardır (Önder, 2008: 597).

Toplumsal hareketler, modernliğin ilk dönemlerinde ve henüz küresel teknolojik ve ekonomik dönüşümlerin yaşanmadığı dönemlerde, belli bir sınıf üzerinden ekonomik çıkar eksenli ve siyasal gücü ele geçirmek ya da etkilemek üzere ortaya çıkmışlardır. Fakat daha sonraları, küreselleşme ile birlikte başlayan değişim ve dönüşümler paralelinde zamana ve postendüstriyel toplum tipine uygun biçimde açıklanmaları gerekmiştir (Çopuroğlu ve Çetin, 2010: 72). İşte tam da bu noktada karşımıza yeni toplumsal hareketler kavramı çıkmaktadır.

Moderniteye temel teşkil eden Bilimsel, Ekonomik, Kültürel ve Siyasi Devrimlerin ardından tesis edilen modern kültürün yol açtığı sorun ve bunalımlara karşı olarak ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler; amaçları, yöntemleri ve aktörleri ile eski toplumsal hareketlerden ayrılmaktadır.

Yeni Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışı

1960'ların sonu 1970'lerin başında gelişmiş sanayi ülkelerinin politik hayatlarında görülen kolektif eylemler, toplumsal hareket literatürüne yeni bir paradigma hediye etmiştir (D'Anieri vd., 1990: 445). Batı Avrupa'da özellikle 1960'lı yıllardan itibaren serpilip gelişen yeni toplumsal hareketler, siyasette ve toplumsal hayatta yeni bir gündem yaratmıştır. Bu hareketler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen, devletlerin ve toplumsal sınıfların üzerinde mutabakat sağladığı "refah devleti" modeline göre örgütlenmiş toplumsal-siyasi düzene karşı bir "meydan okuma" olarak değerlendirilmiştir (Önder, 2008: 591). Modern devletlerin göz ardı ettiği sorun ve bunalımlar, yeni toplumsal hareketler aracılığıyla gözler önüne serilmiştir. Söz konusu hareketlerin içerisinde yer alan kitleleri harekete geçirenin ideoloji veya sınıf bilinci olmayışı, yani kitlelerin homojen değil heterojen olması bu meydan okumayı daha önemli hale getirmiştir.

Yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışına ilişkin açıklamalar, şu noktalar üzerinde yoğunlaşmaktadır (Önder, 2008: 597):

- Endüstriyel büyümenin ve teknolojik gelişmenin yarattığı yeni sorunlara bir tepki;
- Yeni toplumsal çatışmalara sahne olan ve ekonomi, devlet ve toplum ilişkilerinin yeniden örgütlendiği batılı sanayi toplumlarındaki dönüşümün dışavurumu;
- Toplumsal değerlerdeki dönemselsel bir değişimle ilişkili olarak, "materyalist" öncelikler tarafından desteklenen "eski siyaset" ile "postmateryalist" referanslara dayalı "yeni siyaset" arasındaki çatışmanın bir ürünü;
- Ekonomik koşullar tarafından yukarıya hareketliliği engellenen "yeni eğitilmiş sınıf"ın bir başkaldırısı;
- Modern toplumların çelişkilerine ve yabancılaştırıcı etkilerine karşı dönem dönem ortaya çıkan modernlik karşıtı dalganın veya romantik-ideolojik tepkilerin yeni bir tarihsel örneği.

Açıktır ki, bu izahların hiç biri tek başına, yeni toplumsal hareketlerin yükselişini aydınlatmaya yeterli değildir. Daha genel bir ifade ile açıklamak gerekirse, yeni toplumsal hareketlerin doğuşu ile postmodern dönemin doğuşu arasındaki paralellikten yararlanılarak, "postmodern dönemde ekonomi-devlet-toplum ilişkilerinin yol açtığı bunalımlara gösterilen reaksiyonlar yeni toplumsal hareketleri ortaya çıkarmış ve onları hızla geliştirmiştir" denilebilir.

Beuchler'e (1995: 441) göre, yeni toplumsal hareketler teorisi, Klasik Marksizmin yetersizliklerine bir tepki olarak ortaya çıkmış ve rağbet görmüştür. Öğrenci, çevre ve barış hareketlerinde görülen sol eğilimler, bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Marksist doktrinin ütopyik ve güncelle uymayan yanlarının törpülenmesi ile oluşturulan neomarksist doktrinin yeni toplumsal hareketlerde etkili olduğu aşikardır.

1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan toplumsal hareketleri kavramsallaştıran iki temel yaklaşım söz konusudur: Amerikan merkezli Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve Avrupa merkezli Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi (Demiroğlu, 2014: 135). Kaynak mobilizasyonu teorisyenleri, toplumsal hareketleri eski ya da yeni olarak ayırmamakta, yani eski ile yeni arasındaki bir kopuşa işaret etmeyip devamlılık ve sürekliliklere işaret etmektedirler. Hâlbuki yeni toplumsal hareketler teorisyenleri eski ile yeni arasında yaşanan bir kopuşu öne sürerler. Eski ve yeni toplumsal hareketler ayrımı, eski ve yeni siyasetin temel değer ve temaları üzerinden yapılmaktadır. Eski siyasette materyal değerler öncelikli iken, yeni siyasette

postmateryal değerler öncelikli hale gelmiştir (Demiroğlu, 2014: 136). Bu tespit, kopuşun açık bir biçimde teorileştirilmesi manası taşımaktadır.

Küreselleşmenin etkisini taşıması nedeniyle ulus-ötesi toplumsal hareketler olarak da anılan yeni toplumsal hareketler, artan öğrenci radikalizmi, Vietnam Savaşı gösterileri ve “karşı-kültürel” tutum ve duyarlılıkların yükselişi ortamında 1960’lı ve 1970’li yıllarda gelişmiştir. Önemli öncelikleri arasında kadın hareketi, çevre veya yeşiller hareketi ve barış hareketi sayılabilir. Bu hareketler, genç, iyi eğitilmiş, nispeten varlıklı ve tipik olarak postmateryal etiği benimsemiş insanları kendine çekmiştir. Bu insanlar, geleneksel anlamda toplumsal ilerlemeden ziyade, yaşam kalitesi ve kültürel değişim sorunlarıyla ilgilenme eğiliminde olmuşlardır. Farklı grupların görüşlerini ifade etmelerine rağmen, her zaman açıkça tanımlanmış olmasa bile genel anlamda “Yeni Sol” fikirleriyle bağlantılı ortak bir ideoloji benimsemişlerdir. Söz konusu hareketler, başlangıçtan itibaren ulus-ötesi, hatta küresel bir yönelime sahip olmuşlardır. Bunun nedeni, kendilerine verilen desteğin doğal olarak ulusal sınırlar dışına taşmasıdır. Bunun yanında ilgilendikleri sorunların doğası çerçevesindeki ulusal ayrılıkların, çözümden ziyade sorunun parçası olarak görülmesi de bir başka neden olarak göze çarpmaktadır (Heywood, 2013: 193).

Çevre, kadın, barış (savaş karşıtı), insan hakları gibi konuları özne olarak ele alıp yürütülen hareketler belirli coğrafyalarla, ideolojilerle ve değerlerle sınırlı kalmamıştır. İdeoloji ve sınıf gibi kavramlarla manevra alanını homojenleştirmeseler de, ideolojik olarak sola, sınıfsal olarak da orta sınıfa yakın kitlelerde heyecan uyandırmışlardır.

Kapitalizm karşıtlığı, şirket karşıtlığı veya küresel adalet hareketi gibi çeşitli biçimlerde adlandırılan fikirlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yeni bir toplumsal hareket aktivizmi dalgasının gelişimi, 1990’lardan itibaren bu eğilimleri daha da belirginleştirmiştir. Bu gevşek ve ideolojik olarak çeşitli “hareketler hareketi”; yerinden yöneticilik ve katılımcı karar almayı vurgulamanın yanında daha yenilikçi ve protesto siyasetinin dramatik biçimini benimsemiş, yeni siyasetin öncüsü konumunda olmuştur. Bunun örnekleri arasında, Dünya Ticaret Örgütü karşıtı kitle gösterilerinin polis ve protestocular arasında şiddetli çatışmalara dönüştüğü 1999’daki “Seattle Savaşı” ve Dünya Ticaret Örgütü, OECD ve G-20 gibi grupların toplantılarına düzenli olarak eşlik eden diğer benzer anti-kapitalist protestolar sayılabilir (Heywood, 2013: 195).

Yeni Toplumsal Hareketlerde “Yeni” Olan Ne?

Batı’da 1970’li yıllardan başlayarak serpilip gelişen barış, ekoloji, kadın ve yerel özerklik hareketlerini ifade etmek için kullanılan “yeni toplumsal hareketler” kavramı, bu hareketlerle ilgilenen sosyal bilimciler arenasında yaygın kabul görmüştür. Ancak söz konusu hareketlerde gerçekten “yeni” olanın ne olduğu konusunda bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. Yeni toplumsal hareketlerin üzerinde aşağı yukarı anlaşılan “yeni” nitelikleri şöyle sıralanabilir (Önder, 2008: 598):

- Yeni toplumsal hareketler bölüşüm sorunuyla, ekonomik veya siyasi iktidarla ilgili olmaktan çok, ileri sanayi toplumlarındaki hayatın niteliğine ilişkin sorunlara vurgu yapmaktadırlar;
- Bu hareketler, toplumsal tabanlarını, birincil olarak savaş sonrasında iyi eğitilmiş kuşağından devşirmekte, bunun yanı sıra, marjinal toplumsal gruplarla değişen koalisyonlara gitmektedirler;

- Yeni hareketler, yeni ve tutarlı bir ideolojik sistem geliştirmiş değillerdir. Bunun yerine, seküler ve çoğulcu bir kültür çerçevesinde “farklı olma hakkı”nı ve postmateryalist değerleri savunmaktadırlar;
- Özerk ve adem-i merkezi örgütlenme biçimlerini öne çıkarmaktadırlar;
- Yeni hareketler, geleneksel olmayan, “yeni” siyasi katılma pratikleri geliştirmektedirler.

Yeni toplumsal hareketler paradigmasına göre güncel toplumsal hareketler sanayi çağındakilere göre temel bir kopuşu arz etmektedir. Sanayi devrindeki sınıf hareketlerinin odağında olan ekonomi yerine, yeni toplumsal hareketler yaşam kalitesi ve hayat tarzına yönelebilecek tehditleri ön plana çıkarmıştır (Pichardo, 1997: 414).

Önceki toplumsal hareketlerde fikir üretip beyan edenler aynı zamanda bu hareketlerin içinden gelmiş kimseler değildi. Hatta yukarıda da bahsedildiği üzere toplumsal hareket kavramını irdeleyenler, zaten o toplumsal hareketin hedefi konumundaki seçkinler olmuştur. 1960’lı yıllar ile birlikte değişen şey, toplumsal hareketler üzerine fikir yürüten, yazılar yazan kişilerin bu hareketlerin içinden gelmeleri veya en azından bu hareketlere çok büyük sempati besliyor olmalarıdır (Çetinkaya, 2008: 136).

Eski ve yeni toplumsal hareketleri bir ayrıma tabi tutmak, eski ve yeni siyasetin temel değer ve temaları üzerinden yapıldığında daha kolaylaşmaktadır. Eski siyasette materyal değerler önceliklidir. Temsili demokrasi siyasetin ana mekanizması olarak görülmekte ve örgütlenme siyasi partiler ve merkezi işçi sınıfı hareketleri etrafında gerçekleşmektedir. 1960’larla beraber ortaya çıkan yeni siyaset ise, özgürlük ve kimlik gibi postmateryal değerleri, katılımcı demokrasi hedefini, çevre, ifade özgürlüğü, gay/lezbiyen hakları, barış, feminizm gibi konulara yönelimi ve hareketlerin taşıyıcıları olarak da kurumsal siyasetin dışında örgütlenen yeni orta sınıfı, gençleri ve eğitimlileri kapsar (Demiroğlu, 2014: 136).

Yeni toplumsal hareketler sınıf kültüründen tecrit edilip irdelendiğinde; söz konusu hareketlerin çıkarları, değerleri ve fikirlerinin farklı kitleler arasındaki karşılıklı bağımlılığı açıklayabilmek noktasında yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir. Hâlbuki sınıf kültürü, kitlelerin çıkarları ve bilinçleri arasındaki karmaşık ilişkileri yorumlayabilmek adına bir çerçeve sunmaktadır (Rose, 1997: 461). Yeni toplumsal hareketler için her ne kadar “belirli bir sınıfın egemen rol üstlendiği homojen bir hareket değildir” dense de, bundan kast edilen şey, yalnızca işçi, burjuva, köylü, öğrenci hareketi olmadığıdır. Genel olarak orta sınıf diye tabir edilen bir kitlenin, içerisindeki farklılıklarla barışık bir şekilde oluşturduğu heterojen örgütlenmelerin hareketidir. Kısaca yeni toplumsal hareketler, devleti fethetmeyi, iktisadi talepleri ve işçi sınıfını örgütlemeyi önüne koymuş eski tip hareketlerden kopuşu ve sivil toplum içinde örgütlenen, iktidar hedefi olmayan, savunmacı, kısmi talepler peşinde koşan, kimlik ve hayat tarzı üzerinde duran hareketlere yönelmeyi ihtiva etmektedir (Çetinkaya, 2014: 483).

Sonuç olarak, yeni toplumsal hareketlerin, onu eski toplumsal hareketlerden ayıran, ona yeni niteliği kazandıran belirli orijinal özellikleri vardır. Yeni toplumsal hareketler; siyasi bir tabana bağlı olmamaları, sınıfsal ve ekonomik bir geri planının olmaması, üyelerinin heterojen yapılanmaları ve eğitilmiş olmaları ile kültürel alanlara yönelmeleri açısından klasik toplumsal hareketlerden ayrılmaktadır (Şentürk, 2006: 41).

Yeni Toplumsal Hareketlere Örnekler

Yeni toplumsal hareketlerin muhteviyatında modernizmin kökleşmiş bazı kurum ve aktörleriyle hesaplaşma olduğuna yukarıda değinmiştik. 1960’larda kendisini gösteren öğrenci, yeni sol ve sivil haklar hareketi, 1970 ve 1980’lerde çevre, kadın, barış ve insan hakları hareketi ve 1990’larda başlayıp 2000’lerde gelişen küresel adalet hareketleri bu kapsamda değerlendirilmektedir (Demiroğlu, 2014: 134).

Sanayileşme ve üretim yarışmasının doğayı tahrip edici doruklara ulaşması karşısında Yeşil Hareket palazlanmıştır. Yeşil Hareket, 1960’lı yıllarda ekonomik etkinliğin görülmemiş boyut ve derinliğe ulaşmasının çevre üzerinde yarattığı artan bozulmaların, gitgide daha çok görünür hale gelmesi sayesinde toplumlarda uyanmaya başlayan tepkinin oluşturduğu bir akım olarak ortaya çıkmıştır (Ünal, 2014: 230). Post-materyalist değerler, sol politika yönelimleri ve ulusal kirlilik problemleri algısı çevre örgütlerinin kamu ile ilgili değerlendirmelerinde doğrudan güçlü bir etkiye sahip olmalarına sebebiyet vermiştir (Rohrschneider, 1990: 1). Buradan hareketle Ekolojik ve ya Yeşil hareketin değer ve ideolojisinin ortaya çıkışı temel olarak üç değişiklikle açıklanmaktadır (Dominick, 1988: 2):

- Toplumsal yapıda, endüstriyel toplumdan post-endüstriyel topluma geçiş;
- Değer yargılarında, materyalizmden post-materyalizme geçiş;
- Siyasal kültürde, seçkincilikten katılımcılığa geçiş.

“Ne Sağ Ne Sol, İleri!” sloganıyla özdeşleşen Yeşil siyasetin gelişimindeki diğer önemli bir unsur da 1950’li ve 1960’lı yıllarda yaşanan çevre felaketleri (radyoaktif sızıntılar, hava kirliliği vb.) olmuştur. Bu hareket Soğuk Savaş’ın çift kutuplu dünyasında bir orta yol sunmaya çalışırken demokratik değerleri ve çevrenin korunmasını başat hedef olarak görmektedir (Dominick, 1988: 3). Yukarıda ifade edilen üç değişiklik aynı zamanda yeni toplumsal hareketlerin bütünü için de söylenebilmektedir.

Yine yeni toplumsal hareketlerden sayılabilecek öğrenci hareketleri ise dünyanın farklı bölgelerinde farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Örneğin, ABD’de meydana gelen öğrenci eylemlerindeki temel etmen nükleer silahlanma ve Vietnam Savaşı gibi konular (Salomon, 1986: 124) olsa da, Avrupa’da özellikle Fransa’da 1968 yılında yaşanan öğrenci eylemlerinin temelini tüketim toplumunun eleştirisi ve yaşam koşulları teşkil etmiştir (Wierviorka, 2005: 6). Paralel olarak, barış hareketleri bu dönemlerde öğrenci hareketlerini de içine alarak (fakat onlarla sınırlı olmamak kaydıyla) cereyan etmiştir. Yine Fransa’da öğrenciler Cezayir’deki savaşa karşı gelen ilk gruptan olmuştur (Salomon, 1986: 124). Savaş karşısında gelişen toplumsal hareket ve mücadelelerde Vietnam Savaşı’nı engellemeye yönelik toplumsal muhalefet ve mücadele etkili olmuştur (Benlisoy, 2008: 419).

Kadın hakları etrafında gelişen hareket ise temel olarak eşitlik odaklı olmuştur (Wierviorka, 2005: 6). Ayrıca, feminist hareketler kadının toplumsal hayattaki yeriyle ilgilendikleri kadar çalışma ve siyasal alana da ilgi göstermiş ve sosyal demokrasi kavramına siyasetin ‘dar’ çerçevesinden öte bir anlam yükleyerek büyük önem atfetmiştir (Castaneda ve Marquez, 1994: 185).

1960’lardaki toplumsal hareketlerin temel özelliklerinden biri de protestoların doğrudan harekete yönelik bir biçimde geniş çaplı organize edilmesi olmuştur. Eşcinsel hakları hareketleri de 1960’ların ortasında gerçekleştirdiği eylemlerde ilk defa bu hareket yöntemini kullanmıştır. Örneğin; 1965’te Philadelphia’daki eylemcilerin eşcinsellere hizmet vermeyen bir restoranı

protesto etmek için yaptıkları oturma eylemi bu kapsamda değerlendirilmektedir (Hall, 2008: 656). 28 Haziran 1969 Stonewall Olayları eşcinsel hakları hareketinin başlangıcı gibi görünse de bu hareketin asıl önemli izleri İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesine kadar uzanmaktadır. Savaş zamanı faşizm hareketlerine karşı gelişen bu hareketin temelinde hali hazırda gelişmiş olan şehirli bir eşcinsel alt-kültürü yatmaktadır. 1960'lı yıllarla birlikte gün yüzüne çıkan hareketin temel amacı eşcinselliğin bir "hastalık" olarak görülmesine karşı çıkmak ve eşcinsel kadın ve erkeklere karşı uygulanan ayrımcılığı engellemektir (Hall, 2008: 659).

Özetleyecek olursak; yeni toplumsal hareketler denildiğinde akla ilk olarak ekoloji, barış (savaş karşıtı ve ulus-devlet azınlıklarına yaklaşım açısından), kadın, öğrenci, eşcinsel (gay/lezbiyen), insan hakları ve özellikle azınlık kitlelerin kimlik hareketleri gelmektedir. Sözü edilen her hareket modernizm ve uzantılarıyla hesaplaşma niteliği taşımaktadır.

SONUÇ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından bu yana dünya, uluslar arası sermayenin geliştiği, ulusüstü ticari yapılanmaların siyasi faktörlerden daha çok toplumsal alanı etkilediği bir yer olmuştur. Her şeyin maddileştiği söz konusu dönem, toplumsal açıdan taleplerin de maddileşmesi sonucunu doğurmuştur. Dünya ekonomik sisteminin neden ve sonuçlarla ulaştığı bu maddi talep çarkına çomağı yeni toplumsal hareketler sokmuştur.

Sistemin katı bir ekonomizme düşmesine karşıt olarak; maddi talepler yerine değer ve kimlik yönelimli talepleri öne süren yeni toplumsal hareketler, küresel iletişim kaynaklarından en etkin biçimde faydalanarak ulus üstü hareketler seviyesine gelmiştir.

Taleplerine karşılık bulabilmek amacıyla geliştirdikleri örgütlenme şekilleri ve mücadele yöntemleri de eskiden bir kopuşu ihtiva etmektedir. İktidarı elde etmek isteyen bir siyasi partiden ziyade, iktidarı etkileyip dönüştürmek isteyen bir sivil toplum gibi mücadele etmeleri bu durumu gözler önüne sermektedir. Her ne kadar gelişen bazı yeni toplumsal hareketlerin bazı ülkelerde siyasi partileştiğine tanık olunsa da, örgütlenme ve mücadele tarzları, farklılıklarını gözler önüne sermiştir.

Sonuç olarak, yeni toplumsal hareketler; sivil toplum içinde örgütlenmesi, iktidar hedefi olmaması, kısmi talepler peşinde koşması, kimlik ve hayat tarzı üzerinde durması, katı ekonomizme karşı çıkması, modernizmin farklılıklara karşı tutumunu kabul etmemesi, kökenlerinde sınıf ya da ideoloji bilinci yatmaması, eğitilmiş ve orta sınıf gençlerin çoğunlukta olduğu bir üye portföyüne sahip olması gibi özellikleri sebebiyle "yeni" olarak anılmaktadırlar.

KAYNAKLAR

- BENLİSOY, F. (2008). Savaş Karşıtı Hareket: Yeniden Vietnam Sendromu. Çetinkaya (Ed.), *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim* (s. 417-479). İstanbul: İletişim Yayınları.
- CASTANEDA, G. G. & MARQUEZ, I. (1994). Feminist Movements and Their Political Constitution as Political Subjects. *Hypatia*, 9(1), 184-192.
- ÇETİNKAYA, Y. D. (Ed.) (2008). *Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler*. Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim (s. 15-61). İstanbul: İletişim Yayınları.

***Yeni Toplumsal Hareketlere “Yeni” Niteliği Kazandıran Özellikler Üzerine
Bir Değerlendirme***

- ÇETİNKAYA, Y. D. (2014). Toplumsal Hareketler. Kardaş & Balcı (Ed.), Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular (s. 479-495). İstanbul: Küre Yayınları.
- ÇOPUROĞLU, Y. C. & ÇETİN, B. N. (2010). Yeni Sosyal Hareketler Paradigması Bağlamında Türkiye’deki Küreselleşme Karşıtı Grupların Birbirleriyle ve Dünyadaki Karşıtlarla Karşılaştırılması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 67-100.
- D’ANIERI, P. & ERNST, C. & KIER, E. (1990). New Social Movements in Historical Perspective. *Comparative Politics*, 22(4), 445-458.
- DEMİROĞLU, E. T. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasi Bilimler Dergisi*, 2(1), 133-145.
- DOMINICK, R. (1988). The Roots of the Green Movement in the United States and West Germany. *Environmental Review*, 12(3), 1-30.
- HALL, S. (2008). Protest Movements in the 1970s: The Long 1960s. *Journal of Contemporary History*, 43(4), 655-672.
- HEYWOOD, A. (2013). Küresel Siyaset, (Çev. N. Uslu & H. Özdemir), Ankara: Adres Yayınları.
- BEUCLER, S. M. (1995). New Social Movement Theories. *The Sociological Quarterly*, 36(3), 441-464.
- ÖNDER, T. (2008). Yeşil Siyaset. Türköne (Ed.), *Siyaset* (s. 591-628), Ankara: Lotus Yayınevi.
- PICHARDO, N. A. (1997). New Social Movements: A Critical Review. *Annual Review of Sociology*, 3, 411-430.
- ROHRSCHEIDER, R. (1990). The Roots of Public Opinion toward New Social Movements: An Empirical Test of Competing Explanations. *American Journal of Political Science*, 34(1), 1-30.
- ROSE, F. (1997). Toward a Class-Cultural Theory of Social Movements: Reinterpreting New Social Movements. *Sociological Forum*, 12(3), 461-494.
- SALOMON, K. (1986). The Peace Movement: An Anti-Establishment Movement. *Journal of Peace Research*, 23(2), 115-127.
- ŞENTÜRK, Ü. (2006). Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 31-46.
- TOURAINÉ, A. (2014). Modernliğin Eleştirisi, (Çev. H. U. Tanrıöver), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÜNAL, S. (2014). Yeşil Teori, Şahin & Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar* (s. 229-249), Ankara: Kripto Yayınları.
- WIERVORCA, M. (2005). After New Social Movements. *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest*, 4(1), 1-19.